

Харцхин туск дун

—Рагим, тууль келдж ас— гидж бвнгас би сурвв.

—Ягъад?—болдж намаг дортан авлгын уга, Рагим хэрү сурв.

—Иирдән. Чини туулиг би тааснав.

—Би чамд цугинь келәд арквв. Дакдж медхшв...— ола намаг эрдж-суртха айд аурхсна учр. Тегәд суррад ээрнәв.

—Не, сән. Дууна туудж келнәв. сонъснчи?—болдж Рагим збвшәрнә.

Хуучна ду сонъсхдан би урмлтав, тегәд тер дууна сонън айсинь бргс метәр, бблсн дуугяр аянънад бвнг келдән эклнә.

I.

„Деешән, уул давшдж йовад, усна могъа шуурхан чингтә чүнд тохшрдж авад, тенъгс тал ширтәд тагчг кевтнә.

„Деер, тенъгрт нарн асна, уулмуд болхла ганъгар тенъгр ббд шуукрна, дор, доль-чолу ирдж цокна...

„Уулин шуурхад хуръсн татал усн, харнъгүд кббс цахрад, хэрү гульгәд, чолуд кблврүләд, тенъгс тосдж тур-глана...

„Цагъан кббсн болчксн, тер татал буурлтад, баатр чидл зуфүгәд, уурта оргъчад, уулиг әрс керчәд, ургшлад тенъгс кбмрдж унна.

„Генткн усна могъа тохш-рад кевтсн шуурхад бвцүндән шавта, брвлгән цуста, бнр Харцх шовун тенъгрәс ундж ирв.

„Акчмд ярвдж хәәкрн, хату чолуг бвцүгәрн шудрн, аргън әлдрсн, аралддж киисв...

„Усна могъа уха алдтлан сүрдәд үкс мблкдж зулв, дарунъ сана авад, эн шовуна әмн гархн гурвн-дбрвн мис-хл үлдсиг медв...

„Шавта шовун тал тер ббрдәд мблкдж ирв, тегәд туунә нүдинъ шилтдж бәәгәд тер могъа ишкрв:

„—Юмбчи, укджәнчи?

„—Э—э, укджәнәв!—болдж Харцх хәрүцәд, гүүнәр шуукрв.—Би бахта кевәр джирг-ләв!.. Би хүвтә дүмбр биләв!.. Би збмг зүркәр дәәлл-дләв!.. Би тенъгр үзләв... Чи тууг тним ббркиәс үзлж ча-

дш угач!.. Эх, аргъ яду әмт-ич!

„—Не, юмб—тенъгрчнъ?—хоосн кбдәлм... Тендчнъ би ягъдж мблкхмб? Нанд эннъ тааста, уунд дулан болчкад, чингтә!

„Дуувр шовунд тним хәрү бгчкад, туунә хоосн сана чрх-лгын добгләд, усна могъа дотран мухслзна.

„Тегәд иигдж ухална: „Нис-нч, аль мблкнч, ашнъ негн болна: цугъар газр дерлхмн, цугъар күш-земг болхмн“.

„Зугәр збмг Харцх гент агдгьзлад, невчк бндәв, уулин кбндәг әргүлдж хәләв.

„Бор чолуг ивләд усн чинхлтнә, харнъгү кбндә дотр кингән авч болхш, му-умкә үнр гарна.

„Бәәсн чидлән хурадж авад, бвдкүртә энрсн дуугяр Хар-цх шовун хәәкрв:

„Э, иир ядхдан, даки нег тенъгр ббд гархинь! Шавта бвцүндән бшәтән тавлдж шахх биләв...тер бшәтн мини цуснд хахх билә! Дәәлдлгьни сүрәс даву байр угал..

„Усна могъа, тегәд ухална: эн ним кевәр збвүртә хуув келгнъ, тенъгр деер йоста сәәхн болна билтәл!..

„Тегәд дүмбр шовунд селв-гән бгнә: чи ормасн мблкәд кбндән тулгчд күр, тегәд доргшан киис. Мбр болхинь далвагчнъ чамаг даагәд деешән бргх, тегәд бас невчкн зуур әврә кбдәдән джиргъч“.

„Тегәд Харцх чочн күгд-нә, омг авч хәәкрнә, гилгр чолунд хумсарн хальтрн йов-вдж, чакчм әрг тал одна.

„Деернъ гарч ирәд, далва-ган сарсалгъдж делнә, бвцү-гән күвкәлгәдж кингән ав-на, догшн нүдәрн харвчкад—доргшан хальтрад кииснә.

„Тегәд бийнъ, негл унсн чолун мет, адрута беләр то-шад, далваган хамхлад, бр-влгән бутрулад, хурдндән ордж долдалв.

„Таталин дольган тууг шүүрч авад, цусинь угъаг-ад, кббсәрн блгәдәд, тенъгс хәләгәд гарад зулв.

„Тенъгсин дольган, энрдж оргъчад, чолу ирдж цокна. Тенъгсин санамр агьу дотр тер шовуна күш үзгдгән уурад олна.

II.

„—Уулин шуурхад кевт-кәд, шовуна үклин тускар, туунә тенъгр ббд тачасн бах-мджин тускар кесг цагтан усна могъа ухалв.

„Куслин тачалиг блзә хүвәр мбнъкинд таалдг үзг тал сенъкәдж тер харв.

„Иорал зах уга эн хоосн кбдә дотр тер үксн Харцх блзәтә ююгван үзсн болхмб? Тенъгр курхәрн күсл-хуув келж урмлтгар, үксн бийнъ ухән-седкл ягәд уумәнә? Тенднъ юн тодрка бврмдж бәәнә? Нег баахн зуур тен-днъ нисдж күрәд, юн бәәхинъ мелдж чадхлмн.

„Келсн хббн—болна. Билцг метәр тохшрдж авад агъар дотр алдд сунагәд, нәрхн күсм болдж нарид гилвлзнә. „Төрхәрә мблкдг зайт—нисдг аргъ уга!..Тууг мар-чкад санъхасн эн шалд чолу шавлад унв, хәрнъ үксн уга, туундән байсдж инәв...

„—Тенъгр ббд нислгәнә байрнъ иим болна! Тер байр—унлгән! Нәәртә шовуд! Газ-рин ачиг мелхш, тун деер туумгьлж гейүрнә, тенъгр ббд телудж курхән эрнә, ганъгин кбдә дотрас галиг-гьу джиргьл хәәнә. Тенднъ хоосна хоосн. Тенднъ герл элвг, геснә теджәл уга, әмтә догц тогтх тулг уга. Деешү-рдәд ююгван кехм? Делврәд яяхмб? Туугәрн ухмл уга збмг седклән буркхәр, джир-гьлд хань болшго әврә голлг бийән бултулхәр бәәхмб? Нәәртә шовуд! Не, телнә кел-сн үг дакдж нама меклднм биш! Би әврән цугинь меднәв! Би—тенъгр үзләв... Тун тал нисләв, утднъ, бргиднъ кем-джәлләв, унхл бвдкүртә бол-дгинь мелләв, улмар ухагъан батлдж авлав. Газрт тачадж чадш угань мек-тах хойрт авлгддж йовг. Би үнн йовлд меднәв. Теднә дурдврнг ода иткш угав. Газрас уудләв—газарр амулнъ эдлнә.

„Чолун деер тер могъа то-хшрад, бийдән бахтад, тон-тадж авад кевтв.

„Улм герлтәд тенъгс гилв-кнә, уурта долгьд хурдлдж ирәд әргән цокад бәәнә.

„Тер дольгалин арслнъ мет оргъснд дүмбр шовуна туск дун кунъкин, туунә дүүрәнд цокглад уул кбндрв, тер сүр-тә дуунас тенъгр догдлв:

„Баатр збмгиг буульдж дуугъан дуулхмн!

„Баатр збргин уулдвр—джиргьлин мбнък күсл! Хәәр-тә збмг Харцх! Дәәслнә бәр-лх сүүрдән цусан барвч... Болв, цагнъ ирх—чинн халун цусна дусал очн мет цәклх, джиргьлин харнъгүд гал бол-лдж падрх, даджрлас гетлхин әркд герл үзхин тбләд олт збмг зүркиг аксч!

„Чи үксн болгч! Зугәр зб-мг ббк улсин, дүмбр дуунд мбнъкин орхч, даджрлас гет-лхд, герлд күрхд дурдвр бол-хч!

„Баатр збргиг буульдж дуугъан дуулхмн!..“